

10) залучення діаспорних кадрів до реалізації проектів з посилення інформаційної присутності України в закордонному медіа-просторі, особливо цифровому.

1. *Галумов Э. А.* Международный имидж России: стратегии формирования / Э. А. Галумов. – М., 2003. – 446 с. 2. *Зяблюк Н. Г.* США: лоббизм и политика / Н. Г. Зяблюк. – М.: Мысль, 1976. – 207 с. 3. *Лінік Ю. В.* Особливості лобізму. Лобізм в Україні / Ю. В. Лінік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_NND_2012/Politologia/1_105867.doc.htm. 4. *Малиновська О. А.* Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями / О. Малиновська. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с. 5. *Онуфрив М.* За лаштунками Світового конгресу українців / М. Онуфрив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2013/08/27/6996744/>. 6. Политическая имиджология: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по направлению и спец. «Психология» / Ред. А. А. Деркач [и др.]. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 399 с. 7. Политология. Словарь / В. Н. Коновалов. – М.: РГУ, 2010. – 290 с. 8. *Попок А. А.* Исторична батьківщина – діаспора: європейський досвід взаємин / А. А. Попок, С. Ю. Лазебник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 152 с. 9. *Почепцов Г. Г.* Имиджология. Инструментарий по управлению будущим / Г. Г. Почепцов. – 6-е изд., стер. – М.: SMART BOOK, 2009. – 574 с. 10. Профессиональный словарь лоббистской деятельности / Составитель П. А. Толстых // Центр по изучению проблем взаимодействия бизнеса и власти, Москва, 2009 / П. А. Толстых [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lobbying.ru/dictionary_list.php. 11. Світове українство може захистити українців і євроінтеграцію України – Чолій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25089000.html>. 12. *Солонтай О. Г.* Лобіювання:

сутність, засади, практика застосування: посібник для тренерів / О. Г. Солонтай, В. В. Навроцький, О. Д. Коваль. – Ужгород, 2003. – 140 с. 13. *Тишков В. А.* Исторический феномен диаспоры / В. А. Тишков // Национальные диаспоры в России и за рубежом в XIX–XX вв. / Сб. ст. под ред. Ю. А. Полякова и Г. Я. Тарле. – М., 2001. – С. 9–44. 14. Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал та перспективи взаємодії. – К.: НІСД, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ukr_depzh-8f19d.pdf. 15. *Черногорцева С. В.* Влияние этнополитического лоббизма на внешнюю политику США: автореф. дис. ... канд. полит. наук / С. В. Черногорцева. – М., 2007. – 22 с. 16. *Щигельська Г.* Роль діаспори у лобіюванні національних інтересів України на міжнародній арені / Г. Щигельська // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: 36. матеріалів III Міжнародного конгресу. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – С. 152–157. 17. *Юськів Б. М.* Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія / Б. М. Юськів. – Рівне: видавець О. М. Зень, 2009. – 476 с. 18. *Ярошко О.* Чинник діаспори у формуванні та здійсненні зовнішньої політики України / О. Ярошко // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: 36. матеріалів Міжнародного конгресу. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2008. – С. 160–166. 19. *Ambrosio T.* Ethnic Identity Groups and U. S. – Foreign Policy, 2002. – 240 p. 20. *Armstrong J. A.* Mobilized and proletarian diasporas / J. A. Armstrong // American political science review. – Wash., 1976. – Vol. 70. – № 2. – P. 393–408. 21. *Goldstein K.* Interest Groups, Lobbying, and Participation in America. – New York, Cambridge University Press, 1999. 22. *Shain Y., Barth A.* Diasporas and International Relations Theory, International Organization / Y. Shain, A. Barth. – Summer 2003. – Vol. 57. – No 3. – P. 449–479.

УДК 314.74:316(477).063.009

Світлана Одинець

Транснаціональна мобільність українок Італії: чинники розвитку і основні моделі

У статті аналізуються відмінності транснаціональної мобільності від циркулюючих міграцій. На основі власних емпіричних досліджень авторка аналізує основні фактори італо-українських транснаціональних рухів і демонструє кілька типових прикладів такої мобільності, характерної для сучасних глобальних переміщень, показує їх вплив на розвиток країни походження – України.

Ключові слова: транснаціоналізм, мобільність, Італія, жіноча міграція.

The article discusses peculiarities of transnational mobility and their differences of the circular migration. The author explores the main features of Italian-Ukrainian transnational mobility and points their impact on the social fields of country origin – Ukraine.

Key words: Transnationalism, Mobility, Italy, Women's Migration.

Однією з нових тенденцій у міграціях українців до країн ЄС, і, зокрема, до Італії, є транснаціональна мобільність – феномен міграційного транснаціоналізму, під яким розуміють циркуляцію грошових переказів, а також соціальних капіталів, ідей, практик та ідентичностей в єдиному соціальному полі, витвореному між країною призначення та країною походження, – над фізичними кордонами [6; 7; 8].

В Україні цей тип мобільності ще визначають як горизонтальну циркулюючу міграцію [2]. Появі цього феномена в останні роки сприяло кілька хвиль масової легалізації українських мігрантів (насамперед, в Італії). Його основною моделлю є курсування мігранта між обома країнами з відносно сталою частотністю: принаймні один раз на два роки. Проте кількість перетину кордону, час і причини перебування в обох країнах є лише умовними факторами в аналізі такої мобільності. Умовно принциповим може вважатися факт наявності таких переміщень, але це не найважливіший критерій. Ключовим, натомість, є підтримування мігрантом зв'язків із обома країнами, тобто його включеність і участь

у соціальному просторі, створеному між двома країнами, «уздовж» і «над» географічними кордонами.

Транснаціональна мобільність, на перший погляд, може нагадувати циркулюючу, проте існує принаймні три відмінності у цих типах. По-перше, вони відрізняються причинами – мігрантськими мотиваціями: на відміну від циркулюючих, транснаціональні мігранти не обов'язково переміщуються між двома країнами з метою пошуку роботи або її виконання. Причинами курсування можуть бути цілковито інші причини – проведення канікул, ведення бізнесу в країні призначення (як правило, колишній країні їхнього довшого міграційного проєкту). По-друге, циркулююча мобільність характеризується певною часовою циклічністю – періодичною повторюваністю, тоді як транснаціональні мігранти можуть пересуватися між двома країнами без будь-якої систематичності у часі. Такий часовий фактор взагалі не відіграє суттєвої ролі. Нарешті, по-третє, і найголовніше – фізичне переміщення між обома країнами не є вирішальним чинником: мігрант може приїхати до країни призначення, пропрацювати там певний час, отримати документи на постійне перебування або навіть

громадянство, і не виїжджати фізично до країни походження взагалі, але при цьому створювати й підтримувати активні транснаціональні соціальні зв'язки з країною походження, започатковуючи інноваційні освітні, бізнесові, громадянські проекти, вкладаючи інвестиції в її розвиток. Прикладом тут можуть слугувати індійські транснаціональні мігранти, які мешкають в Австрії, але, залишаючись фізично у цій країні десятиліттями, розвивають спільні транснаціональні проекти з Індією у найрізноманітніших сферах життєдіяльності.

Транснаціональна мобільність між Україною та Італією, з тенденцією до тимчасового повернення мігрантів в Україну, розвивається з огляду на такі чинники:

1. Від початку української міграції до Італії (середина 1990-х років) більшість українських мігрантів, завдяки чотирьом хвилям легалізації, ініційованим італійським урядом у період з 2003 до 2013 року, отримали дозвіл на роботу і життя в Італії, який гарантував їм правову безпеку і можливість фізичної мобільності за різними міграційними режимами.

2. Географічна свобода, отримана через легалізацію, і фінансова незалежність сприяли зміцненню психологічної впевненості у собі, а відтак – активізації фізичної і соціальної мобільності, кристалізації персональної суб'єктності. Це стало імпульсом до тимчасового повернення в Україну і спроб започаткувати власну справу в країні походження – Україні.

3. Економічна криза в Італії не вплинула суттєво на міграційні траєкторії українців, проте, для частини мігрантів все ж спричинила втрату роботи, що змусило їх повернутися в Україну на деякий час і спробувати започаткувати там власну справу.

У фокусі уваги цієї статті є транснаціональні українські мігрантки, які, після 10–12 років роботи і життя в Італії, почали повертатися в Україну, на різні часові періоди – від кількох місяців до кількох років, з певними планами, зберігаючи при цьому правові, інституційні, економічні зв'язки з Італією, приватні й персональні контакти для потенційного повернення, яке може відбутися у будь-який момент.

Методологія. Дослідження, в рамках якого написана ця стаття, здійснюється у парадигмі соціальної антропології. Емпіричною базою є 60 поглиблених напівструктурованих інтерв'ю, проведених влітку 2012–2013 рр. в Італії (Флоренція, Рим, Падуа) з українками віком від 19 до 66 років, різного соціального статусу, типу зайнятості, способу і причин міграції. Додатково проаналізовані 8 структурованих інтерв'ю з транснаціональними мігрантками та 10 експертних інтерв'ю, записаних в Україні, в рамках участі у міжнародному проекті ІТНАСА*. Інтерв'ю аналізувалися із використанням приземленої теорії, дискурс-аналізу. У статті подано пілотні результати досліджень.

Результати. Оскільки основна кількість українок в'їхала до Італії на початку 2000-х років, то сьогодні переважно всі вони мають легальний статус і достатньо добре інтегровані в італійське суспільство**. Після отримання дозволу на проживання і роботу в країні призначення – Італії, мігранти отримують доступ до нових рівнів мобільності, передусім фізичної, оскільки, маючи врегульований статус, вони можуть

практично необмежено курсувати між країною призначення і країною походження. Мігрантки, які пропрацювали в Італії понад 10 років, встигають реалізувати основні економічні цілі, з якими мігрували до Італії. Після легалізації, вони відчують більшу самоповагу і можливість впливу на власне життя, а також ширший доступ до різних *транснаціональних ресурсів* [4]. Власне, вільна врегульована географічна мобільність, культурні й лінгвістичні можливості є джерелом витворення асиметрії і нерівностей у стосунках мігрантів з не-мігрантами – їхніми родичами, які залишилися в Україні (Ibid). У цій публікації ми не будемо розглядати як саме *«транснаціональна етика»* [4] впливає на стосунки українських мігранток Італії з їхніми членами родини, залишеними в Україні, проте, цей аспект, без сумніву, є одним з найактуальніших для майбутніх досліджень сучасних українських міграцій.

За віком це жінки 45–60 років, які вже забезпечили дітей в Україні житлом і освітою, а також купили квартиру і для себе. Вони досить виснажені фізично й психологічно, щоб продовжувати працювати у щоденному темпі, який вони мали, працюючи в Італії. З багаторічним досвідом життя «на дві країни», вони починають повертатися в Україну в ролі тих, хто досяг поставлених цілей, часто з наміром відкрити невеликий бізнес. Ці жінки готові інвестувати у країну і в той соціальний простір, в якому вони психологічно почувають себе не найманими працівниками, а господарями. Досвід міграції активізує у них відчуття індивідуалізму і приватних свобод. Набутий за десятиліття міграції в Італії соціальний та економічний капітал потребує реалізації. Серед проектів таких мігранток, які повернулися в Україну, є приклади успішного приватного бізнесу або нових соціальних ініціатив, на зразок маленьких освітніх центрів або громадських організацій.

Живучи в Україні, вони не виходять з транснаціонального простору в якому жили до повернення, а, навпаки, намагаються в нього максимально інтегруватися. Їхня транснаціональна мобільність активізована не лише можливістю заробляння грошей в Італії та реалізується не тільки у фізичному «курсванні» між двома країнами. Цей тип міграцій просто найбільше відповідає їхнім життєвим цілям і практикам після пролонгованого міграційного проекту і, фактично, є оптимальною можливістю продовжити свій доступ до соціальних (а не лише економічних) ресурсів глобального світу.

Причиною своєї першої, довготривалої міграції до Італії більшість транснаціональних мігранток називають економічний чинник, проте, їхні виїзди не були спричинені «виживанням». Інколи мігрантки працюють в Італії лише кілька років, акумулюючи стартовий капітал, і повертаються в Україну, де відкривають магазин, перукарню або ресторан з італійськими продуктами. У такому випадку вони їздять в Італію досить часто за новою партією продуктів. Попередньо перед цією країною вони можуть мати досвід короткотривалих міграцій до Польщі або Чехії.

Типовий приклад транснаціональної мобільності: Олена***, 35 років, має вищу освіту, працювала до міграції за спеціальністю, одружена, має двоє дітей. Через неможливість оплатити навчання синові виїхала на 5 років до Італії як доглядальниця. Отримала легалізацію, і відразу після цього повернулася в Україну. За час перебування в Італії налагодила зв'язки з кількома приватними підприємцями і відкрила у Львові власну крамницю продуктів харчування

* Проект ІТНАСА (Integration, Transnational Mobility and Human, Social and Economic Capital Transfers) вивчає зв'язки між інтеграцією мігрантів та їхньою транснаціональною активністю.

** Винятком тут є ті мігрантки, які свідомо опиралися інтеграції, сприймаючи своє перебування в Італії виключно як спосіб накопичення фінансового капіталу. Вони погано спілкуються італійською мовою навіть після багатьох років життя в країні і практично не встановлюють жодних приватних контактів з італійцями [1; 3].

*** Всі імена мігранток змінені з етичних міркувань.

з Італії, за продукцією Олена їде разом з чоловіком один раз на кілька місяців власною машиною. Олена вважає, що вона досить добре інтегрувалась в італійське суспільство за цей час і, у випадку втрати бізнесу, планує повернутися на заробітки до Італії.

Це прояв нового типу соціальної самоідентифікації, підтримка якої відбувається через інтенсивну «емоційну роботу» [5], в тому числі й через психологічну рекомпенсацію: життєва модель, яка витворюється мігранткою в Україні після її пролонгованого міграційного проекту в Італії – це реалізація набутого в міграції соціального капіталу, який проявляється через нові вираження суб'єктності, у тому числі й через зміну моделей стосунків, взаємодій з родичами, сусідами, спільнотами, до яких належить мігрантка.

Мирослава, 35 років, Неаполь – Львів (досвід міграції 5 років, зараз мешкає у Львові) /... «я не хотіла повертатися в Україну, і працювати тут за копійки, тому, живучи в Італії, пішла на курси перукарів, в мене була сім'я перукарів, де я жила. Це було дорого – 1000 євро, але я пішла вчитися. Весь мій успіх на 90% тут – це з того, що я навчилася в Італії. Я побачила, як це працює, як це – мати власну справу. І відразу, після навчання, я захотіла мати власну перукарню. Якби я там не побула, я б ніколи не була такою успішною, це все – культура праці, спілкування. Повернулася в Україну, бо так ми вирішили з чоловіком – українцем. В Італію плануємо часто їздити, у мене друзі, і ми підтримуємо контакти. Можемо знову туди повернутися, а наразі – просто на канікули туди виїжджаємо»/.

При цьому повернення в Італію є постійно актуалізованим, і ця можливість постійно підтримується не лише через поновлення дозволів на проживання в Італії, але й утриманням робочого місця – через активне функціонування соціальних мереж. Наприклад, робота «на підміні» – коли одна мігрантка працює шість місяців в Італії і їде на півроку в Україну, а на її місце з України приїжджає інша, яка вже раніше працювала доглядальницею в Італії.

Оксана, 47 років, Падуа-Стрий (досвід міграції 12 років) / «...От допрацьовую тут зараз, з одною бабцею, а тоді поїду в Україну. Моя колежанка приїде замість мене... а я хочу трохи поїхати десь, розвіятися, на прощу, може до друзів у Київ. Робитиму там все, що захочу, бо і для себе треба пожити. А за півроку – знову сюди, з документами все добре, і гроші треба буде заробляти»/.

Соціальні мережі, які відіграли суттєву роль у першому виїзді до Італії і в періоді «до» легалізації, є впливовим чинником у транснаціональній мобільності українок, передусім у розв'язанні персональних завдань (пошук роботи, наприклад). На рівні функціонування спільнот їх вплив значно менший: українці не схильні організовуватися у кооперативи для провадження спільного бізнесу і рідко створюють спільні громадські транснаціональні ініціативи.

На інституційному рівні транснаціональна мобільність практично не помічається урядами обох країн. Італійський уряд ставиться до неї нейтрально: не існує спеціальних італійських програм, які б заохочували до таких мігрантських курсувань, але немає й перешкод для цього. В Україні також немає жодних урядових програм для повертанців, в тому числі й тимчасових. Подібно, як і в Італії, з такими мігрантками працюють кілька неурядових організацій та благодійних фондів, наприклад, «Карітас».

У разі загострення військових дій з боку Росії, мігрантки, які зараз є в Україні, планують повернутися до Італії, причому, ймовірно, спробують також вивезти і сім'ї. Економічний рівень в Україні залишається дуже низьким, і офіційне працевлаштування в країні походження не може розглядатися як альтернатива роботі в Італії, а отже, як привід до повернення в Україну назавжди.

Висновки. Транснаціональна мобільність українців є однією з форм горизонтальних міграцій українців, які характеризуються циркуляцією соціальних капіталів, поведінкових практик та зміною мігрантських самоідентифікацій. Власне, курсування між країнами, а не остаточний переїзд в одну з країн найбільше характеризує теперішню українську міграцію в Італії та інших країнах ЄС. Такі міграції будуть активізуватися у найближчі роки: до них вдаватиметься все більше українців, і, передусім, українок, оскільки сімейний простір є одним з найважливіших транснаціональних вимірів, а українські мігрантки залучені у транснаціональні сімейні практики активніше, ніж мігранти-чоловіки. Особливо виразно це простежується на прикладі українсько-італійської транснаціональної мобільності, в якій Італія є пріоритетною країною жіночої української міграції.

Основними трансферами залишаються економічні – грошові перекази, товари. Проте, набуті в Італії практики і досвід, циркуляція соціального капіталу і соціальних зв'язків також здійснюють все більший вплив на країну походження – Україну. Ці особливості потребують подальшої дослідницької уваги і спеціальних проектів із застосуванням методології якісних досліджень.

Основними чинниками транснаціональних мобільностей є розширений доступ до нових ресурсів, в тому числі й географічних. Більш активними транснаціональними мігрантами є ті, які мають високий рівень інтеграції в соціокультурне середовище Італії. Інколи серед транснаціональних мігрантів знаходяться й такі, хто практично не працював в Італії, або працював там недовго, проте, за короткий час налагодив необхідні зв'язки, які дозволили зніціювати нові види діяльності в Україні, найчастіше – малий транснаціональний бізнес.

1. *Іванкова-Стецюк О.* Українська трудова міграція в якісному вимірі: за матеріалами глибинних інтерв'ю та фокус-груп / О. Іванкова-Стецюк // На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції (країни Європейського Союзу і Російська Федерація) / Під ред. Ігоря Маркова. – Львів: Карітас, 2009. – С. 123–190. 2. *Марков І.* Особливості етносоціальних ідентичностей сучасних українських мігрантів у країнах ЄС / І. Марков // Народознавчі зошити. – 2012. – № 2. – С. 256–260. 3. *Одинець С.* Зміна самоідентифікацій і конструювання суб'єктності в усних наративах українських мігранток в Італії / С. Одинець // East-West. Journal of Ukrainian Studies. – 2015. – April. 4. *Carling J. R.* The human dynamics of migrant transnationalism / J. R. Carling // Ethnic and racial studies, – 2008. – No 31(8). 5. *Hochschild A. R.* Emotion Work, Feeling Rules and Social Structure / Arlie Russell Hochschild // American Journal of Sociology. – 1979. – Vol. 85. – No 3. – P. 551–575. 6. *Levitt P.* Transnational migration: taking stock and future directions / Peggy Levitt // Global networks. – 2001. – No 1.3. – P. 195–216. 7. *Schiller N. G., Basch L., Blanc-Szanton C.* Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration / Nina Glick Schiller, Linda Basch, Cristina Blanc-Szanton // Annals of the New York Academy of Sciences. – 1992. – No 645.1. – P. 1–24. 8. *Vertovec S.* Migrant Transnationalism and Modes of Transformation / Steven Vertovec // International migration review. – 2004. – No 38.3. – P. 970–1001.